

Українка Леся

Біографія (2)

(1871-1913)

поетеса, перекладачка, громадська діячка

Лариса Петрівна Косач народилася 25 лютого 1871 року в містечку Новограді-Волинському. Батько письменниці, Петро Косач, був освіченою прогресивною людиною, членом Старої Громади, близьким товаришем Михайла Драгоманова. Мати, Ольга Косач, — відома в українській літературі письменниця під псевдонімом Олена Пчілка. Дівчинка виховувалася в культурному українському середовищі, де завжди панував дух національних традицій, піднесеного волелюбства, прагнення знань, вшанування передового суспільного досвіду. Змалечку, вражена тяжкою недугою, туберкульозом кісток, дівчина змушена була подовгу лежати прикутою до ліжка. І саме хвороба, і лікування її завдавали нестерпних мук, але мужня дівчинка терпляче зносила страждання. У перерві між нападами болю Леся вчилася, самотужки освоюючи нові й нові предмети. Програму їй складали батьки. Не довіряючи офіційній шкільній, вони розробили свою методику: самі добирали літературу, самі визначали обсяги необхідних знань з тієї чи іншої дисципліни. Іноземних мов Лесею навчили спеціально запрошені для цього вчителі. Це дало змогу їй вільно опанувати французьку, німецьку, англійську мови, не кажучи вже про російську та польську. Окрім того, вона добре знала грецьку, латинську, болгарську, італійську, іспанську, грузинську та інші. Маючи за плечима ці знання, геніальна поетеса могла знайомитися з найпередовішими досягненнями світової думки і долучатися до них. Писати дівчина почала ще й не досягнувши десятирічного віку. Вірш "Надія" позначено 1880 роком, а вже через декілька років поетичні публікації, підписані промовистим псевдонімом Леся Українка, почали з'являтися в пресі регулярно. У своїй другій збірці "Думи і мрії", виданій у Львові 1899 року, Леся Українка вмістила дві поеми: "Роберт Брюс, король шотландський" і "Давня казка", які своєю тематичною й ідейною спрямованістю становили певний етап не лише у творчості поетеси. Питання, пов'язані з соціальним та національним визволенням народу, піднімалися з особливою виразністю та гостротою. Леся Українка взагалі відзначалася прихильністю до тем, пов'язаних з давньою історією, з далекими середньовічними часами. Це дозволило їй з більшою волею говорити про речі, які суворо контролювалися цензурою. Хоча де б і в яких умовах не відбувалися події, зображені в її творах, стосувалися вони виключно сучасності. Новоград-Волинський, Луцьк, Ковель, село Колодяжне, в якому з 1882 року стала постійно мешкати сім'я Косачів, — це ті місця, де минали, можливо, найкращі роки життя юної поетеси. Ці місця дали їй найосновніше — відчуття батьківщини, народу, його традицій і віри. Все життя, як дорогоцінний скарб, збирала Леся твори народної поезії. Тут вона згодом стала вірним творчим побратимом своєму чоловікові — Клименту Васильовичу Квітці, талановитому музикознавцю. У 1894 році родина

поетеси поселяється в Києві. Серед людей, з якими Леся Українка постійно спілкується, — Микола Лисенко, Михайло Старицький, інші видатні представники української інтелігенції. Добрі взаємини склалися і підтримувалися з Іваном Франком, Михайлом Коцюбинським. У 1899 році поетеса вперше зустрічається з Ольгою Кобилянською, дружба з якою матиме благотворний вплив на творчість обох письменниць. Особливого, життєдающего значення для життя та творчості Лесі Українки набуло спілкування з Сергієм Мержинським, з яким вона познайомилася в Криму під час чергового лікування. Поетеса переймається соціал-демократичними ідеями, що й призвело до її арешту в січні 1907 року. Починаючи з 1903 року, коли здоров'я Лесі Українки погіршилося, вона майже постійно живе в Грузії. Саме хвороба була причиною того, що поетесі доводилося постійно їздити з надією віднайти те чудодійне місце чи ліки, які позбавили б її від щоденних фізичних тортур. Лікувалася вона в Болгарії, Італії, Єгипті. Спілкування з людьми, представниками різних націй і народностей, пізнання культур інших народів, з одного боку, розширювало знання, а з іншого — давало тверде переконання про самотність і велич вітчизняної духовної спадщини. Все життя Лесі Українки — свідоме служіння ідеї братерства. Перекладацька діяльність, популяризація серед українства досягнень світової думки і відкриття України іншим народам — взірцевий приклад подвижництва митця. Померла Леся Українка 1 серпня 1913 року в курортному грузинському містечку Сурамі. Згодом прах великої дочки українського народу було перевезено до Києва і перепоховано на Байковому кладовищі.

Творчість Лесі Українки — нове пафосне слово не тільки в українській, але й у світовій літературі. Життя поетеси — це легендарний подвиг мужньої і мудрої людини, ніжної й нескореної жінки, геніального митця і борця, рівноцінну постать якій важко знайти навіть на планетарних художніх теренах. Якщо її великі попередники Тарас Шевченко та Іван Франко тільки відкривали світові Україну, то Леся Українка вже доносила до свідомості найширшого загалу суспільні й естетичні ідеали нації, прославляла творців її матеріальних і духовних цінностей, відкривала основні рушійні сили історичного поступу. Як справжній, істинний виразник народних інтересів, вона жила не тільки животрепетними проблемами сьогодення, але й передчуттям майбутніх суспільних катаклізмів. Початок XX століття для імперії означився тривалим 1905 роком, що витягнувся моральним терором і жорстоким ставленням аж до початку першої світової війни. На цей час припадають і останні мученицькі роки життя Лесі Українки. Саме тепер, страждаючи від невиліковної недуги, побиваючись від матеріальних нестатків, у постійних роз'їздах і лікуваннях, за неповні 12 літ поетеса написала близько двадцяти драматичних поем — поетичний огром, який важко виміряти звичайними методами. Це апофеоз поетичної думки найвищого емоційного гатунку. Здається, через слово поета шукали і знаходили вихід біль і трагедія народу, його муки і сподівання, його віра, прагнення й ідеали. Слово, насичене думкою й почуттям, мовби стало єдиальною точкою перетину часу й свідомості. Свого часу Гегель зазначав, що "мова — це єдиний елемент, гідний передавати дух". Леся

Українка своєю творчістю, особливо ж останнього періоду, сповна підтвердила це визначення. Вона з надзвичайною чіткістю і чуйністю діагностувала суспільство, відкриваючи з різючою правдивістю істинну природу речей. Останнє десятиріччя життя Лесі Українки, доба її "титанічного ходу по верхогір'ях" вивершується драмами "Блакитна троянда", "Руфін і Прісцилла", "Лісова пісня", "Осіння казка", "Камінний господар", "Бояриня", "Адвокат Мартіан", "Кассандра", драматичними поемами "Вавилонський полон", "Оргія", "На руїнах", "Магомет та Айша", "Йоанна, жінка Хусова", діалогами "Три хвилини", "На полі крові", "У катакомбах" та ін. Художньо викінчений, образний світ цих шедеврів, окрім всього, вражає глибиною думки, торжеством невмирущої ідейності, надзвичайно чуттєвою настроєністю душі. У біографіях великих творців часто зустрічаються моменти, коли якась подія чи факт стають поштовхом для здійснення, здавалося б, немислимого злету думки й духа, відкривають незнані досі грані таланту, змінюють звичне уявлення, перекроюють усталеність. Прикладом такого "каталізатора", трагічним і високим втіленням, опредмеченим почуттям такої шокуючої емоційної реальності стала смерть Сергія Мержинського — першого, сильного, великого кохання Лесі, брутально й безжально обірваного смертю. Поему "Одержима" вона написала за одну ніч біля ліжка вмираючого Мержинського. Тридцять дві сторінки стрімкого, вивільненого почуттям, почерку, висіяного могутнім напруженням сил тексту свідчать уже про здатність до абсолютно іншої форми існування — суто духовної. А саме таке (і тільки таке!) існування може гарантувати істинність творчого вияву. Подолавши гіркоту переживань, відчуження, зраду друзів коханого, оцінивши всю безрадісність і заземленість конкретики крізь призму вищих моральних цінностей, поетеса вивисує планку свідомості аби ще і ще спробувати збудити людину в людині. М.Зеров саме про це і писав: "Її індивідуалізм — бурхливий протест проти квоності й дрімливості громадянства, проти його невільницького духу й пасивності... Це звичайне явище, коли ватажок, поет чи мислитель переростає своє оточення, убоге, безсиле, не розвинене естетично, не піднесене культурно". Це рішуча форма незгоди, бунт проти звичного конформізму, що межує з подобою рабства. В "Одержимій" поетеса підходить до відкриття, яке в морально-етичному аспекті може бути актуальним безкінечно. Можливо, вперше у світовій літературі піддається сумніву доцільність смерті Христа, саме такої ціни такої жертви в ім'я такого людства. Справді, Христос один, за кого варто іти на муку. Але Міріам не може змиритися, що не знайдеться нікого, хто б міг постраждати за того, хто прийняв муку за всіх. Вона повстає. Вона мусить довести, що зерна його вчення дали сходи. Вона уособлює собою іпостась спокути. Уже після неї будуть мученики. Христос своєю смертю спокутував людські гріхи перед Богом, а Міріам спокутувала людські гріхи перед Сином Божим. Цей образ, несподіваний для християнської етики, покликаний, зрештою, не захищати людство від звинувачення про його нездатність зрозуміти Істину й недоцільність жертвувати заради нього, а звернений саме до тих внутрішніх струн, які здатні відкритися для благодаті Святого Духа. Цей образ вказує шлях для відкриття себе, а відтак і відкриття свого покликання

як Божого створіння. Поема "Одержима" є дуже показовою для всієї творчості геніальної поетеси, адже звернення до визначальних моментів буття одночасно визначає і рівень достойності автора. Безсумнівно, розуміння Істини відбилося у самій життєствердності творчості Лесі Українки. Як приклад могутнього пророчого дару великої поетеси може слугувати один з білих віршів, датованих 1904 роком, але який здатний сприйняти в усій повноті його смислу лише сучасний читач:

І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя! Сам Бог поставив Супроти тебе силу невблаганну Сліпої долі. Оточив тебе Народами, що мов леви в пустині Рикали, прагнучи твоєї крові. Післав на тебе тьму таку, що в ній Брати братів не пізнавали рідних. І в тьмі з'явився хтось неборимий, Якийсь дух часу, що волав ворожо: "Смерть Україні!" Та знялась високо Богданова правиця, і народи Розбіглися, немов шакали ниці. Брати братів пізнали і з'єднались. І дух сказав: "Ти переміг, Богдане, Тепер — твоя земля обітована!" І вже Богдан пройшов по тій землі Від краю і до краю. Свято згоди Між ним і духом гучно відбулося В золотoverхім місті. Але раптом Дух зрадив. Знову тьма, і жах, і розбрат. І знов настав єгипетський полон, Та не в чужій землі, а в нашій власній А далі — розлилось Червоне море І розділилося по половині, І знов злилось до купи й затопило — Кого? Ой леле! Новий фараон Пройшов живий поміж Червоне море, Але козак з конем пропав навіки. Співай, радій, ненависна чужинко, Бий в бубон і лети в танок з нестями, Кінь і їздець в Червонім морі згинув, Тобі zostався спадок на прикраси, Бо зносиш ти України клейноди, Святкуючи над нею перемогу. Такий для нас був вихід із Єгипту... Немов потоп. Заграло і ущухло Червоне море, висохло, й осталась Безрадісна пустиня після нього. І став по ній блукать новий Ізраїль, По тій своїй землі обітованій, Немов якась отара безпричальна. З отарою блукали й пастухи, Вночі за тінню йшли, а вдень з вогнем. Коли ж у їх з'являвся дух величний, Що вогняним стовпом палав у тьмі, А вдень ішов мов туча грізно — біла, — Вони не вірили своїм очам, І врозтіч розбігались манівцями, І попадали ворогам в полон.

...Чи довго ще, о Господи, чи довго Ми будемо блукати і шукати Рідного краю на своїй землі? Який ми гріх вчинили проти Духа, Що він зламав свій заповіт великий, Той, взятий з бою волі, заповіт?

Так доверши ж до краю тую зраду, Розбий, розсій нас геть по цілім світі, Тоді либонь журба по ріднім краю Навчить нас — де і як його шукать. Тоді покаже батько своєму сину На срібне марево удалині. І скаже: "Он земля твого народу! Борись і добувайся Батьківщини, Бо прийдеться загинуть у вигнанні Чужою-чуженицею в неслав'і".

І, може, дасться заповіт новий, І Дух нові напише нам скрижалі.

Але тепер? Як маємо шукати Свого народу землю? Хто розбив нам Скрижалі серця, Духа заповіт? Коли скінчиться той полон великий, Що нас зайняв в землі обітованій? І доки рідний край Єгиптом буде? Коли новий загине Вавилон? /**(1904)**/ Тверда, переконлива віра в людину, в її високе покликання, торжество християнських істин — головний рушій творчості геніальної дочки українського народу. Те, що колись спекулятивно охрещували як революційність, насправді було палким прагненням

якнайскорішого утвердження справжніх моральних цінностей як у конкретно взятій людині, так і в суспільстві загалом.

Ця переконаність не була декларативним проповідуванням догм, а ґрунтувалася на знанні Духа, що відкривається лише обраним раз на сто років.

**/*Як я умру, на світі запалає*/ /*Покинутий вогонь моїх пісень,*/ /*І стримуваний
племін засіє,*/ /*Вночі запалений, горітиме удень.*/ **/*Леся Українка.*/****

**/* Се талант наскрізь мужній, хоч не позбавлений жіночої грації і ніжності... Її
поезія — то огнисте оскарження того гніту сваволі, під яким стогне Україна.
/*І.Франко.*/**

**/* Інтереси Лесі Українки були дуже широкі: поезія, драматургія, проза,
літературна критика, публіцистика, історія, етнографія й фольклор, музикознавство. В
усіх цих різноманітних ділянках духовного життя українського народу вона стояла на
рівні передових ідей свого часу. /*Білецький.*/**

/* Її твори були не для загального розуміння і вподобання. /*О.Пчілка.*/